

השיעור השבועי

גליון מספר 456

הרב המקדים: הג"ר יצחק אורחי שליט"א
ראש ישיבת מיר

השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בבית היחידים ומשודר דרך הלוחין והרדיו ובקוויים רבים מיסודו של מרן רבינו עובדיה יוסף זצ"ל

ר"ת	יציאה	כניסה	ירושלים
20:55	20:03	19:13	חל אביב
20:52	20:01	19:11	חיפה
20:55	20:04	19:14	באר שבע
20:53	20:01	19:11	

דברים | ו' אב תשפ"ד

כתב וערך השיעור:

הרב דכיר פריץ שליט"א

הלכות בין המצרים - ב

להפצת עלונים באזור מגורין
התקשר: 053-4774733

משא ומתן של שמחה מראש חודש אב. אכילת בשר ממוצאי ר"ח אב, ובסעודת מצוה. קריעה על ערי יהודה וירושלים, על עזה ועל הכותל. שיעורי החזון איש והגר"ח נאה. גובה הכסאות בט' באב. שיור אמה על אמה זכר לחרבן. גם התימונים בארץ יעשו בעניני הלכה כדעת מרן. קמא קמא בטיל. התימונים ימשיכו במבטא ובניגונים שלהם, וכך ינהגו המרוקאים

מקור מהירושלמי

ג. יש שרצו להביא מקור למנהג זה מהירושלמי בפסחים (ר"פ מקום שנהגו), שם נמנו מנהגים שנהגו בהם נשים, שיש מהם מנהגים טובים ויש שאינם טובים, ואחד המנהגים שהובא שם: הני נשי דנהיגי דלא למשתי חמרא מדעייל אב, מנהגא. כלומר, הנשים שנוהגות לא לשתות יין משונכס אב, הוא מנהג נכון. ואם כך המנהג לגבי שתיית יין, הוא הדין לגבי אכילת בשר, כי בשניהם שייך לאסור משום שמחה, שאין שמחה אלא בבשר ויין. הגאון מוילנא (ס"י תקנא ס"ט) גרס בירושלמי מפורש: דלא למשתי חמרא "ולא למיכל בשרא" - שנהגו גם לא לאכול בשר. ויש כמה מהראשונים שגרסו כן. אבל קצת קשה, שאם כך מדוע רק הנשים נהגו ולא האנשים? ועוד, שאין דרך נשים לשתות יין (ע"ה הכותבת סה), כי אין זה מדרכי הצניעות שאשה תשתכר או תעשן סיגריה. וגם איש המשתכר מפקיע עצמו מחיוב מצוות, אבל כל עוד נשמה באפו יגרוף עוד ועוד מצוות, וכשיגיע למעלה יהיה לו שכר גדול. על כל פנים יש שלא הסכימו עם הגירסא הזו, אלא גרסו בירושלמי: הני נשי דנהיגי דלא למשתי "עמרא" מדעייל אב, מנהגא. כלומר שהמנהג היה שלא לטוות צמר שתי וערב מראש חודש אב, כי יש שמחה בהכנת בגד חדש, אבל לא מדובר על שתיית יין.

שלא להתאבל אי אפשר

ד. לכן רצו להביא סמך אחר למנהג שלא לאכול בשר מא' אב, מהגמרא בבא בתרא (ס), משחרב הבית בשניה רבו פרושים בישראל, שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין - היו צדיקים וחסידים והצטערו על החרבן², ומן הסתם היו מורי הוראות בישראל וכך היו מלמדים את הרבים, לא סתם אנשים שעושים

משא ומתן של שמחה

א. 'משונכס אב ממועטים בשמחה (תענית כו), ולכן החל מראש חודש אב ממועטים במשא ומתן של שמחה (יבמות מג ע"ב, ובירושלמי תענית פ"ד ה"ו), והיינו שיש להימנע מלקנות תכשיטים עבור חתן וכלה, לקנות רהיטים לבנו החתן, לבנות בנין ולעשות שימוצים בביתו להרווחה ולנוי, אלא אם כן חושש שיעלו המחירים ויפסיד. וכן נמנעים מלסייד ולצבוע את הבית, אלא אם כן יש הפסד, כגון שקבע עם הקבלן שעד תאריך מסויים יגמור הכל, ואם לא יפסיד ממוון, שאז זה דבר האבד ומותר, הא לאו הכי לא עושים סיד וצבע. גם לא עושים מדביקים טפטים על הקירות בימים אלה. אחי כתב בספרו, שמותר להדביק טפטים אחר ראש חודש אב, ודוקא לסייד ולכייר ולצבוע את הבית אסור. ובמקור למטה הביא את האגרות משה. קודם כל אין לזה סברא, כי מה ההבדל בין טפטים לסייד וצבע. וגם באגרות משה (ה"ג או"ח ס"א פב) דיבר רק על מי שהתחיל להדביק טפטים, ובאמצע העבודה הגיע א' אב, שבוזה כתב שיכול לגמור כיון שהתחיל בהיתר, ולא יהיה חצי קיר מלא וחצי ריק. אבל להתחיל להדביק בזה לא דיבר² (ילקו"י שובע שמחות ח"א עמ' רפה, חו"ק עמ' תצו, ארבע תעניות עמ' רמ).

אכילת בשר

ב. כמו כן נמנעים מלאכול בשר בימים אלה, והגם שבשתיית יין לא נהגו להחמיר, אבל בשר לא אוכלים מליל ב' אב, כי אין שמחה אלא בבשר. ובראש חודש עצמו, כתב בש"יירי כנסת הגדולה (ס"ה תקנא ס"ק כז) שאוכלים בשר, והביאו מרן החיד"א (מורה באצבע אות רגל) להלכה. וכן כתב רבי חיים פלאג"י (במועד לכל חי ס"י אות ז).

¹ מדברי הרב יצחק אורחי שליט"א: כבוד ידיד נפשי ורעי, אהובם ואוהבם של ישראל, הגאון האדיר מרן הראשון לציון רבי יצחק יוסף שליט"א, שאני מעריך אותו באופן מיוחד, יש קירבה בינינו במיוחד, ואני לא רוצה להאריך על חשבון הקהל שיזכה לשמוע את דבריו, לכן אסיים. הרב בכל מוצאי שבת מחזק את עמל התורה בכל כוחו, לכן זה המקום הראוי לדבר על עמל התורה. ואני מברך את כל הציבור, שייאזין היטב לדברי התורה המחייבים והמוכחים של מרן שליט"א. נכסף הייתי לשמוע, אבל אני חייב לצאת למסירת שיעור.

דברי מרן שליט"א: חזק וברוך לגאון הגדול, מעמיד תלמידים הרבה, לאלפים ולרבבות, הגאון רבי יצחק אורחי שליט"א ראש ישיבת מיר. נברך אותו בבריאות איתנה ונהורא מעליא, ימשיך עוד להגדיל תורה ולהאדירה, להרחיב גבולו בתלמידים. שנים עשר אלף בחורים ואברכים יש בישיבת מיר, זה לא דבר פשוט, ב"ה התורה התרבתה כאן בארץ, הרבה יותר ממה שהיה בקום המדינה, הם חשבו פן ירבה, אבל הקב"ה עושה כן ירבה. וכי בן גוריון וכל הקצינים החילוניים היו מסכימים לזה? היו מיצרים את צעדיהם של לומדי התורה כמה שאפשר, אם היו יודעים שכך יתפתח מעיקרא לא היו נותנים תקציבים, אבל לא ידעו. עכשיו עצרו

סעודת מצוה

ו. גם כשיש סעודת מצוה, כגון סיום מסכת, והוא חלק מהאירוע, לא סתם עובר ושואל: מה יש כאן? - סיום מסכת, ונכנס לאכול בשר. אלא שיהיה חלק מהענין, כגון שלמדו חברותא, או סיימו מסכת בשיעור, או שהוא חבר וקרוב של המסיים, יכול לאכול שם בשר. וכן בסעודת ברית, כל המוזמנים אוכלים בשר, ובעלי הברית - הסנדק המוהל ואבי הבן - מותרים באכילת בשר כל היום כבר מהבוקר, וגם אחר המילה, שיום טוב שלהם הוא (ילקו"א אר"ב"ת עמ"ר ס').⁷

המוהל לא יאחר

ז. לפעמים המוהל מתעכב והציבור ממתיין, ויש מוהלים שמאחרים הרבה, חצי שעה או שעה ויותר. פעם הלכתי לאיזה ברית והמוהל עדיין לא יצא מביתו, והבנתי שיקח לפחות עשרים דקות עד שיגיע. אמרתי להם, אני לא יכול להתעכב. זה ביטול תורה, והמוהל שאיחר, במחילה מכבודו הוא לא בסדר, ואם הוא מאחר שעה זה כמו פוסע על ראשי עם קודש. יש שכאשר רואים שהמוהל מתעכב מתחילים לאכול, 'עלה עשן באפו'... צריכים לזיזר שבימים אלה לא יאכלו בשר לפני הברית, כי רק לאחר הברית האכילה נחשבת סעודת מצוה.

פדיון הבן ובר מצוה

ח. גם בסעודת פדיון הבן אוכלים בשר, וכן סעודת בר מצוה ביומו, כגון שנולד ביום ג' אב, כשיגיע אחר שלש עשרה שנה לליל ג' אב, הרי הוא בן שלש עשרה שנה ויום אחד ונעשה בר מצוה, והסעודה נקראת סעודת מצוה. וכל שכן אם אומרים שם דברי תורה, שכתב מהרש"ל (ב"ק פ"ו ס"ו לו) שכאשר עושים סעודת בר מצוה וחתן הבר מצוה או אחד הרבנים אומר דברי תורה, זו סעודת מצוה.

מורן ידע מי החזון איש, ובודאי שלא זלזל בו כי הוא זה, ובספריו כתב עליו פאר הדור והדרו, אבל זו דרכה של תורה, אמיתה של תורה, לא כדי להתגדל או להתנחל, והוכיח שהשיעורים כזית, כביצה, רביעית, אמה על אמה, כרבי חיים נאה (ראה ילקו"א סוכה עמ"ר שטז והלאה). {חוקר אחד כתב (ראה תחומין לב עמ"ר טו) שבעיר אחת היתה התפרצות הר געש לפי כאלפיים שנה, עיר פומפיי שכוסתה כולה בהתפרצות הנז', ומצאו בחפירות ביצים אחדות ששרדו עם הקליפה לפני שנים רבות, ונמצאו שאינם גדולות יותר מביצה הערבית של ימינו, ודלא כדברי החזו"א שנתקטנו הביצים. וסייעתא לדברי רב שרירא גאון (אוצר האגונים ביצה עמ"ר 1) שחכמים נתנו שיעור לביצים ופירות שמצויים תמיד, "ואין לחוש שנשתנו". והמחקר הנ"ל מוכיח הדברים בבירור. וכ"מ בתשובה"ג באוצר"ג (ערובין ס' קסז). ובשו"ת צ"א (חי"ג ס' עו) הביא עוד מהרא"ה קוק ז"ל, שהעיד שמצאו בזמן האחרון ביצים חנוטות במצרים, שהמומחים מעידים ע"פ בחינות ברורות שהם ביצי תרנגולת, וגדלם הוא כמו הביצים שבזמינו. ומוכח שלא נתקטנו הביצים. ועי' בביאה"ל (ס' רעא) שהוכיח שלא נתקטנו הביצים}.

וזה גם לחומרא ולא רק לקולא, בתשעה באב יושבים על כסאות פחות משלשה טפחים, ופעם כשהיינו צעירים ישבנו על שמיכות ומזרונים, לא היו כסאות נמוכים, אולי לעשרים היה... ואחר התפלה והקינות בליל תשעה באב, היינו האחים באים לבית, חכם יעקב ע"ה, יבדל לחיים רבי אברהם ואנכי, אחרים היו קטנים, ישבנו על שמיכה ברצפה, ומרן היה יושב איתנו, ויחד למדנו גמרא מועד קטן פרק שלישי, ומרן היה פותח שלחן ערוך הלכות אבלות, ומביא אחרונים ודן בדבריהם, עד שעה מאוחרת. אדם ישן בערב תשעה באב ויש לו כוח, ואחר הקינות בשעה תשע מגיע לבית, ומה עושה כל הלילה, אי אפשר לכתוב תשובות וכיוצא בזה, ולומד הלכות אבלות. גם ביום למחרת היינו חוזרים לבית בשעה אחת עשרה, אחר שגומרים לקרוא את כל הקינות ופסוקים מאיוב, ויושבים על הרצפה על מרן ולומדים.

היום יש כסאות נמוכים, וצריך שיהיו גבוהה פחות משלשה טפחים, לגר"ח נאה (שיעורי תורה ח"א עמ"ר רג) כל טפח הוא 8 ס"מ, ולחזון איש (או"ח סימן לט אות ב) הוא 10 ס"מ, דהיינו שלדבריו מותר לשבת על כסא עד גובה 30 ס"מ, אבל הלכה מותר לשבת על כסא עד גובה 23 ס"מ.

⁶ צריך להקפיד שיהיה מול הפתח, ולא בצד או בתקרה, לפעמים עושים למזגן תקרה נמוכה, וזה מול הפתח, לכן חכם עיניו בראשו לבקש מהמהנדס שיתכנן לו מקום בקיר אמה על אמה מול הדלת, שיגרד זכר לחרובן.

⁷ אבל בליל הברית לא נחשב סעודת מצוה, ובכלל אנחנו לא נהגנו לעשות סעודה בברית יצחק, רק קוראים תיקון, אומרים דברי תורה, ומביאים פירות ומיני מתוקה. יש כאלה שמרבים בסעודות, בשבעת ימי האבלות עושים כל יום סעודה ליותר ממאה איש... חבל על הכסף, שישכח לילדים...

לעצמם, ולכן הגמרא מספרת עליהם ומאריכה בדבריהם. נטפל להם רבי יהושע בן חנניה, אמר להם: בני, מפני מה אין אתם אוכלים בשר ואין אתם שותים יין? אמרו לו: איך נאכל בשר שממנו מקריבים על גבי מזבח ועכשיו בטל? איך נשתה יין שמנסכים על גבי המזבח ועכשיו בטל? אמר להם: אם כן, לחם לא נאכל, שכבר בטלו מנחות. אמרו, נאכל פירות. אמר להם, גם פירות לא נאכל, שכבר בטלו בכורים. אמרו, נאכל רק פירות אחרים ולא שבעת המינים. אמר להם, אם כן גם מים לא נשתה⁴, שכבר בטל ניסוך המים. שתקו. אמר להם: בני, בואו ואומר לכם, שלא להתאבל כל עיקר אי אפשר, שכבר נגזרה גזרה, ולהתאבל יותר מדאי אי אפשר, שאין גוזרים גזירה על הצבור אלא אם כן רוב צבור יכולים לעמוד בה. אלא כך אמרו חכמים, סד אדם את ביתו בסידי, ומשייר בו אמה על אמה - 48 על 48 ס"מ⁵ - כנגד הפתח⁶. עושה אדם כל צרכי סעודה ומשייר דבר מועט, וישאיר בשלחן מקום ריק בלי אוכל (ש"ע ס' תקס ס"ב). ועוד.

כה תעשה ששת ימים

ה. נמצא שיש ענין להמנע מלאכול בשר בגלל החורבן, וכיון שאין הצבור יכול לעמוד בזה במשך כל השנה, לכן צמצמו זאת מוב' אב עד התענית. ומנהג זה שלא לאכול בשר מראש חודש מובא בשלחן ערוך (סימן תקנא סעיף ט), ושיש נוהגים שלא לאכול בשר מ"ז בתמוז, אבל מנהגו לא לאכול רק מליל ב' אב. מי שעובד ורוצה להחמיר שלא לאכול בשר מ"ז בתמוז, תבוא עליו ברכה, אבל בחורי ישיבות ואברכים צריכים כוח ללמוד, והבשר נותן כוח, לכן לא יחמירו בזה, שלא ימנעו במלאכת שמים. ומה שלא אוכלים בשר זה בסך הכל ששה ימים, ראש חודש מותר, וכן שבת - שאפילו תשעה באב חל בשבת, מעלה על שלחנו כשלמה שעת מלכותו (תענית כט), ואפילו בסעודה שלישית - וכן תשעה באב עצמו שבלאו הכי לא אוכלים.

וקורע. אמנם היום לא נוהגים לקרוע על ערי יהודה, וכן על שאר מקומות שחרבו כמו עזה וגוש קטיף, כי לא יודעים היכן היו ערי יהודה בדיקו. וכן כשרואה את ירושלים העתיקה, שברור שזו ירושלים, לא קורע, כי "בחורבנן" הכוונה בשלטון נכרי, כמו הבריטים או הערבים, אבל היום השלטון בידי ישראל. כך כותב הרב זיו בספר המועדים בהלכה (עמ"ר שטא). ואף שאותם ישראל אינם שומרים תורה ומצוות, אין זה שייך לחרובן. אמנם הגר"ש אורבך (מנחת שלמה ח"א ס"ס עג) כתב שכל עוד רואים כנסיות וקברי עכו"ם עדיין נקרא ירושלים בחרבנה. אבל כיום העיר העתיקה מלאה בישיבות ותלמידי חכמים, ישיבת פורת יוסף ועוד, וכל הרובע היהודי מאוכלס ביהודים יראי שמים חרדים לדבר ה', ואין אפשר לומר על זה "בחורבנן", המצב לא כמו פעם שהיישוב היהודי היה חלש. הרמב"ן שהיה לפני כ-800 שנה כתב באיגרת שבירושלים היו שני יהודים צבעים, אליהם יאספו אורחים עד מנין שמתפללים בביתם בחגים. אבל היום בן פורת יוסף יש אלפים ורבות. אבל תושב חוץ לעיר ירושלים שבא לכותל צריך לקרוע, ויש כאלה שהציעו פטנט, להקנות את הבגד לחבר בקנין סודר, או להפקיר את הבגד, אין מפקיר והבגד עליו!... לכן מרן זצ"ל הורה שלא לעשות כל מיני חכמות להתפטר מהקריעה, כמה עולה חולצה זולה, עשרים שקל, ואפילו יותר יקרה, וכי לא שווה בית המקדש לקרוע עליו? מי שגר בירושלים ואפילו בקרית יובל, לא צריך לקרוע, בגוש קטיף לא צריך לקרוע, אך אם רוצה - יש ענין, היו שם ישיבות, היתה ישיבה גדולה וכמה פעמים ביקרתי שם ונתתי להם שיעורים, ולצערנו הרב המשוגע הזה אריק שרון החריב הכל בלי שום סיבה, וגרם לכל הצרות שיש לנו מעזה. ומרן זצ"ל צפה זאת שיפלו טילים על אשקלון, כמו רוח הקודש נזרקה בו. וברור שיש להצטער על כך. יש אומרים שעזה בכלל ארץ ישראל, חכם ניסים אוחנה שהיה הרב של חיפה, לפני כן היה הרב הראשי האחרון של עזה, אבל לגבי מעשרות אין לעשר מפירות שגדלים שם על הגדלים כאן. לא ברור שזו עזה הקדומה, ולכן לא נהגו לקרוע.

⁴ אי אפשר בלי שתיית מים, השוטה מים לצמא מברך "שהכל נהיה בדברו" (ברכות מד.). ומי שברך עליהם מזונות לא יצא ידי חובה, המברך מזונות על הכל יצא חוץ ממים ומלח. על מלח שאינו נהנה ממנו לא מברך, אבל כשנהנה ממנו, כגון שאכל פירות מתוקים מידי, ורוצה להעביר את המתקוה על ידי ששם קצת מלח בפיו, יברך שהכל (ש"ע ס' י"ד ס"א). וגם על המים מברך שהכל, ולא מזונות, כי הם לא מזינים את האדם, אלא רק מוסלקים את הנוק של הצמא.

⁵ לא נהגנו כמו שיעור חזון איש, אלא לפי שיעור רבי חיים נאה, מרן זצ"ל בספריו (שו"ת חזו"ע ס"ס ח"א ס"ד כח, הל"ע ח"א עמ"ר רפח, ח"ח עמ"ר רפח, חזו"ע סוכות עמ"ר ט, קלב, טה"ב ח"ג עמ"ר סג) הוכיח בצורה ברורה, שהשיעורים של רבי חיים נאה הם לא חידוש, וכך היו נוהגים אצל הספרדים. רבי חיים נאה חקר את הנושא טוב, והגיע למסקנות. לפני כששים שנה כעסו מאוד על מרן בבני ברק - עוד לפני הפוליטיקה - איך אתה מעז לחלוק על החזון איש, פאר הדור והדרו, יושר עיונו מבעית, אתה יודע מי זה!...?

הלצחת רבי גרשון בן מרים וב"ב

לע"נ ר' שמעון בן רחל אוחנה. רחל בת פרוטונה כינה ומלכוף. אפרים בן מרים ויפת.

פורץ גדר של ראשונים

ט. הרמב"ן (בתורת האדם דף פא ע"ד) הזכיר את המנהג שלא לאכול בשר מראש חודש אב עד התענית. וכתב הרשב"א בתשובה (ח"א סי' שו), שמי שאוכל בשר משנכנס אב בכל המקומות שנהגו בו איסור, פורץ גדר של ראשונים, ופורץ גדר ישכנו נחש. וכפי שפירש רש"י על הפסוק "ופורץ גדר ישכנו נחש" (קהלת פרק י' פסוק ח), שהפורץ סייג של חכמים לעבור על דבריהם הרי הוא חייב מיתה בידי שמים. מפחד, יקבל מחלה או יעבור תאוונה ח"ו, שלא יבואו ולא יהיה, כל כך חמור! וכן הביאו מנהג זה רב האי גאון (הובא בספר המנהג ה' ט' באב אות יח) - לפני כאלף שנים, רבי יצחק אבן גיא (בהל' ט' באב עמוד כב) - לפני כתשע מאות שנה, הרוקח (סי' ש' ד"ה מיהו), הארוחות חיים מלוגיל (הל' תשעה באב אות ד), האשכול (אלב"ק ח"ב עמוד קעט), האור זרוע הגדול (ח"ב סי' תיד), מחזור ויטרי (סי' רסג עמוד רכה), האבודרהם (דף סט ע"ב), ספר הפרדס (סימן קס), ספר המנהיג (הל' תשעה באב אות יח), הכלבו (סי' סב), מהר"ל (הל' ת"ב ע"מ רלח), וכן הוא בבית יוסף (סי' תקנא). והרמב"ם (פ"ה מהלכות תענית ה"ו) כתב, שנהגו כל ישראל שלא לאכול בשר בשבוע שחל בו תשעה באב, ויש מקומות שנהגו שלא לאכול בשר מראש חודש אב. ע"כ. ומנהגינו כרוב הראשונים שלא לאכול בשר מראש חודש אב.

עורי צפון ובואי תימן

י. בספר ויצבור יוסף בר (ח"ד עמוד קג) - לרבי יוסף צוברי מגדולי רבני תימן - כתב, שבתימן נוהגים לאכול בשר בכל הימים האלה, חוץ מסעודה המפסקת שאסור מדינא דגמרא (תענית ל). אבל מרן זצ"ל (חזו"ע ע"מ קע) לא הסכים אתו, לדעת מרן כאשר עלו לארץ ישראל שלא על מנת לחזור לתימן⁸, גם אם ירצו לא יקבלו אותם שם... יעשו כמנהג המקום שלא לאכול בשר מתחילת חודש אב, שהרי הרשב"א כתב שפורץ גדר בזה ישכנו נחש, והביאו השלחן ערוך להלכה, ובעניני הלכה לא ינהגו נגד מרן דאתרא. אבל במבטא שלהם, נוסח התפלה, קריאת התורה, המבטא והניגונים, יעשו הכל כמנהג אבותיהם ויקיימו "ויגבה לבו בדרכי ה'", אלו מנהגים יפים. גם למרוקאים יש שירים יפים, וימשיכו בהם, זה לא נגד מרן... אבל לא יעשו דברים שנוגדים את ההלכה ואת פסקי מרן השלחן ערוך, כי קיבלנו הוראות מרן, "לכו אל יוסף אשר יאמר לכם תעשו" (בראשית נה, נה) - זה רבינו יוסף קארו (שו"ת חיים ביד סי' קח). וכן המנהג בארץ כרוב הראשונים שלא לאכול בשר מראש חודש אב. הפלא שלי שלמרות שבדרך כלל הם נתלים ברמב"ם, כאן עושים אפילו נגד הרמב"ם שכתב שלא לאכול בשר בשבוע שחל בו.

קמא קמא בטיל

יא. מרן הבית יוסף בשו"ת אבקת רוכל (סימן ריב) כתב תשובה לגבי קהילה של מאה איש, שכולם עשו למשל כמו הרמב"ם, ובאו שבעה או שמונה אחדים מהולנד או מאמסטרדם שנהגו כדעת ר"י, שהדין שיעשו כמנהגי המקום, וגם אם אחר כך באו עוד חמישים וכו', עד שבמשך הזמן התרבו העולים החדשים על התושבים הישנים, כיון שלא באו בבת אחת, הם בטלים לראשונים מדין קמא קמא בטיל, וכדין ההולך כמקום שנהגו למקום שלא נהגו, שניהגו כמנהג המקום שבא לשם (פסחים נ טע"א). התימנים הגיעו קצת אחרי קום המדינה, כ-

⁸ בשנים האחרונות ביקרתי באבו דאבי, זה בכודר הארץ... לקחו אותי להתפלל שחרית אצל כמה תימנים עם פאות שהבריחו אותם מתימן כמה ימים קודם, ולא היה להם מנין, רק בגלל שבאנו עם פמליה היה מנין, וכשהתפללנו ועשינו נפילת אפים, הם ירדו לרצפה, יש להם מנהגים מאוד מעניינים. אחר כך דיברתי איתם, מה אתם עושים באבו דאבי? הם קיבלו מטעם המדינה שם, וילה גדולה ורחבה. ורצו שאביא להם ספר תורה. אמרתי, אני יכול לדאוג לכם לספר תורה, אבל בשביל מה, אין לכם מנין! אמרו, נקרא בלי ברכות. הם יודעים הלכה, דיברתי עם אב המשפחה ויש לו ידע, מה הוא עשה בתימן, משעמם שם... כל הזמן פתח רמב"ם וספרים, וישב ולמד. אמרתי להם, לא אביא לכם ספר תורה, תלכו לדובאי - עיר אחרת סמוכה - שם יש מנין, ותתפללו במנין. איך מעבירים את החיים בלי מנין, ראש השנה, כיפור... נתתי להם על הראש, ואמרתי להם: עדיף שתבואו לארץ. אמרו, בארץ לא נותנים וילה. אמרתי, תבואו לארץ וניתן לכם קרוואן... אבל בודאי שהם לא יחזרו לתימן, זה מסוכן ופיקוח נפש.

⁹ פעם אחת לפני הרבה שנים הזדמן לי להתפלל בליל תשעה באב בכותל המערבי ומאז לא הלכתי יותר בתשעה באב, כיון שאי אפשר להתרכז שם בתפלה, וגם בתשעה באב זה כמו טיול שפוגש חברים וכו', לכן לא כדאי ללכת ביום כזה.

¹⁰ כולם היו עם פאות, יראי שמים, צדיקים וחסידים, תלמידי חכמים, בקיאים ברמב"ם ישר והפוך, תראו את ספריהם כמו שו"ת פעולת צדיק, שתילי זיתים, הפלא ופלא. וכשבאו כאן לארץ, הצינונים החילוניים העבירו חלק גדול מהם על

54,000 נפשות בעליית מרד הקסמים¹⁰, ובקום המדינה היו בארץ כשש מאות אלף איש - כיוצאי מצרים, היו קצת יותר, אבל לא יהודים, "וגם ערב רב עלה איתם"... וכיון שכך התבטלו לראשונים שהיו כאן. ובכלל במאות שנים האחרונות רוב התושבים בארץ היו ספרדים, והאשכנזים הגיעו קמא קמא¹¹, וכל שכן התימנים, ולכן צריכים לעשות כמנהגי ארץ ישראל שעשו כהוראות השלחן ערוך, ובעניני הלכה לא יעשו אגודות אגודות, ורק בתפלה וכדומה ימשיכו במנהגם.

פתירה במרן

יב. יש שהקשו ממה שכתב מרן עצמו באבקת רוכל (סימן לב) לגבי עיר אחת שהיו עושים כמו הרמב"ם, ובא רב אחד והתחיל להורות להם כדעת ר"י, והשיב 'לא תאבו אליו ולא תשמעו בקולו', ויש להם להמשיך לנהוג כדעת הרמב"ם המרא דאתרא, ואף שיש קהילות שנהגות אחרת, אין בזה איסור משום "לא תתגודדו". ומדוע לא כתב שכולם בטלים לראשונים מדין קמא קמא בטיל? אבל יש לכך כמה תירוצים (עין יצחק ח"ג ע"מ קלב, ילקו"י פסח ב ע"מ תתד), מקושיא לא מתים, ולכל קושיא יש תירוץ. ואחד התירוצים, שלא מדובר על עולים חדשים, אלא כאשר כבר היו קהילה של שלש מאות איש עם ספר תורה משלהם ועם בית דין, ולכן אינם בטלים לאחרים, ולעולם אם באו מעט מעט הם בטלים.

קחנו משם

יג. בילקוט יוסף פסח כרך ב' (ע"מ תשצד-תתנח) יש בסופו קונטרס עשרות עמודים רק על הנושא של קמא קמא בטיל, כדאי לראות, גם הפנים מאירות (ח"ב סימן קלג) - היה לפני כ-300 שנה - שנתלים בו האשכנזים כי היה נראה כחולק על מרן בזה, אבל מי שילמד היטב את תשובתו יראה שמסכים לעצם הענין שאומרים קמא קמא בטיל, אלא שלאחר שכבר המשיכו במנהגם ונעשו קהל בפני עצמו עם בית דין משלהם, לימד עליהם זכות בדיעבד להמשיך מנהגם. גם בשו"ת גינת ורדים (חזו"ד כלל ג סימן ה) - לרבי אברהם הלוי שהיה לפני כשלוש מאות שנה - כתב שבמקום שנהגו כהרמב"ם, הבאים לשם על מנת להשתקע יעשו כמנהג המקום, והמחמיר כמנהג המקום שבא משם, נגד מנהג המקום להקל, אינו אלא מן המתמיהין ומעשה בורות הוא. [כך סובר גם הפרי חדש (סי' תצו אות יט), וגם בשו"ת משפטי שמואל (סי' כה) סובר כן, והוא היה לפני יותר מ-400 שנה. וגם בשו"ת מעיל צדקה כתב כן. גם הרה"ג ר' שבתי בוחבוט בתשובתו שבשו"ת ישכיל עבדי (ח"ב או"ח סימן ג) כתב, שידוע כי הישוב הראשון בארץ מימי הרמב"ן, הם ספרדים, עד התקופה האחרונה שנתרבו אשכנזים. ולפיכך הבא לארץ קמא קמא בטיל. וכן האריך בזה הגאון ישמח לב גאון. גם בשו"ת שמחת כהן (או"ח קנ), כתב, שמיישבי הישוב בארץ הקודש היו הספרדים, ואחר כך באו האשכנזים. ע"ש.]. וכל שכן לגבי המנהג שלא אוכלים בשר, שגם להרמב"ם לא אוכלים לפחות משבוע שחל בו, ומה יקרה אם לא יאכלו בשר ששה ימים?! הרשב"א כתב על זה פורץ גדר ישכנו נחש, אתה לא מפחד?! לכן צריך לומר לתימנים שכך ינהגו, שב ואל תעשה עדיף¹².

דתם, והתקלקלו, גדול המחטאיו יותר מן ההורגו (במ"ד כא, ה), היו גוזרים להם את הפאות, בטענה שכביכול יש להם כינים, ומעבירים אותם על דתם בחינוך חילוני של כפירה, בהמשך דור ההשכלה.

¹¹ בצפת היתה קהילה של אשכנזים, והאר"י ז"ל היה בצפת והתפלל עם הכוונות שלו בנוסח ספרדי, החתם סופר (תאו"ח סי' טו, קצו) חשב שהאר"י היה ספרדי, וכתב, חבל שלנו האשכנזים אין כזה גדול שיחבר את התפלה עם כוונותיה כמו שחיבר האר"י לספרדים... הוא לא ידע שהאר"י היה אשכנזי, קראו לו רבי יצחק לוריא "אשכנזי", אביו היה אשכנזי, ורק אמו היתה ספרדית. גם בירושלים היתה קהילה קטנה של אשכנזים מיסודו של רבי יהודה החסיד משידליץ, וכל ירושלים היו ספרדים. ולפני כמאתים שנה התחילו להגיע לארץ תלמידי הגר"א, בראשם רבי ישראל משקלוב בעל ספר פאת השלחן, ואחר כך הגיעו עוד והתרבו. [וכן בשו"ת דברי יציב (או"ח סימן ג) כתב, שחסידי צאנז נהגו מקדמת דנא כפי שהנהיג הדברי חיים, שהבחורים יניחו תפילין בחוה"מ, אבל כשעלו לארץ אתרא דמר מרן הבית יוסף, שינו מנהגם. וברור כי הישוב נתהווה מרוב ספרדים, ואחר כך באו תלמידי הגר"א והתניא אשר כולם נהגו שלא להניח תפילין. ובמאתים שנה האחרונות ברור שבני ספרד היו קבועים תחילה].

¹² אבל הם נפגעים מזה, לפני שבוע או שבועיים היה אחד ששם לי מכתב בתיבה, וכתב, אני תימני, וכבודו דיבר פעם בשיעור שהתימנים לא יאכלו בשר בתשעת הימים, ונהגו בכמה עניינים כדעת מרן, ודיברתי נגד כבודו בצורה חריפה, וכעת

באו עם בית דין

יד. מן הדין לכאורה היה צריך להיות שגם האשכנזים יעשו בארץ כמו המרא דאתרא מורן השלחן ערוך (יביע אומר ח"ה ח"א"ה ס"ג אות ו. ויחזק דעת ח"ו ס"ד קג, ובבבלי הש"ע אות ו. חזו"ע פסח עמ' פו), אבל הם לא מקבלים את זה¹³, וגם החזון איש (וי"ד ס"ג קנ ועוד) לא קיבל את זה, כי יש להם קהילה בפני עצמה עם בית דין. ויש אחד שטען שגם התימנים באו עם בית דין, אבל בתחילה לא באו עם בית דין, וגם זה לא יועיל ולא יציל (עין יצחק ח"ג עמ' קל, ילקו"י פסח בעמ' תשצ"ו). לא צריך להסתכל את העניין כפגיעה אישית, מרן זצ"ל אהב את התימנים, את המרוקאים, ואת כל עם ישראל¹⁴, אבל ההלכה היתה לנגד עיניו, יש אבקת רוכל, גינת ורדים, משפטי שמואל, פרי חדש, ועוד רבים, שכתבו קמא קמא בטיל, וכך ההלכה למעשה.

שיור אמה על אמה

טו. הזכרנו את הדין בגמ' ב"ב שהסד את ביתו משייר אמה על אמה על אמה זכר לחרבן. הגר"ח פלאג'י כותב, שמי ששייר אמה על אמה קבלה מאביו רבי יעקב שאותו בנין נכון שנים רבות, וכן הדרים עליה מאריכים ימים. וכל בית שהיה נכנס אליו היה בודק אם יש אמה על אמה. היעב"ץ כותב שאם לא מתאבלים על ירושלים זה מאריך הגלות. ולכן קבלן יהודי שבונה בנינים צריך לדאוג לשייר מול הפתח אמה על אמה בלי סיד. וזה שייך בבית פרטי, אבל בבית כנסת, לא נהגו להשאיר. כך כותבים המג"א, וביד אהרן. והוסיף בפמ"ג שה"ה בבית מדרש, חדר שיעורים, שלא נהגו לגרד. וכן כתבו בלב חיים, מנחת אלעזר, ביאה"ל, ועוד. וכן באוהל שעל קברות הצדיקים ל"צ להשאיר אמה על אמה. וכן בסוכה לא צריך להשאיר אמה על אמה. אמנם מהר"ם בר ברוך וכן ביוסף אומץ יזופא כתבו שצריך גם בביהכ"נ. והרב אלישיב הסיק שמעיקר הדין אין צריך. רבי חיים קנייבסקי (דרך שיחה ח"א עמ' תרט) דן לגבי חדרי פנימיה, שמצד אחד, משכירים או משאילים לבחורים את המקום, ואם כן צריכים לשייר, והשאלה על מי מוטל לעשות זאת. ומצד שני הם מתחלפים בחדרים, ולבסוף מתחנתים, ואיך אפשר לחייב. ובכל מקרה צריך את רשות בעל המקום לגרד את הסיד. יש שעושים ריבוע וצובעים בשחור, אבל זה לא טוב, וכפי שכתבו הלבוש (ס"ו תקס"א) והפרי מגדים (מש"י סק"א) והשל"ה (דף ר). אמנם

הא"ר מביא מהאגודה שאם משאיר מראה שחור מועיל, וכך כותב בשאלת יעב"ץ. בארחות חיים למהרש"ם מלמד זכות אם כותבים בריוע זכר לחורבן. כך כותב גם באגרות משה. בספר שלחן גבוה (ס"ו תקס"א אות ד) כתב שאסור לצייר סביב אותה אמה במיני ציורים כמו שעושים בסלוניקי, ובדק וראה שאנשים שעשו כך לא יצאו בשלוה מן העולם, או שירדו מנכסיהם.

דעת המקילים

טז. אמנם יש מי שכתב שבבית כנסת חורבת רבי יהודה החסיד, הניחו למעלה בפתח אמה על אמה בצבע שחור, ועל זה היה דמות ספר תורה שחור פתוח עם שני עץ חיים שחורים (עלי תמר חגיגה פ"ב ה"ב, סוטה פ"ט ה"ו). ואכן יש מקילים לגמרי בכל זה, וכנראה סמכו על הרד"ז (ס"ו תקס"א), שכל מה שאמרו להחמיר, הוא על הסד את ביתו, אבל הקונה בית מוכן ומסויד, או שסייד אותו גוי שאינו מחויב, לא הטריחוהו לגרד אמה על אמה. ועוד הובא בבית יוסף (ס"ו תקס"א), שכל מה שאמרו להשאיר אמה על אמה זה דוקא בסיד לבן בוהק¹⁵, אבל הסיד של היום מעורב בחול ועפר. וכתבו הראשונים, הריטב"א, הר"ן, נימוק"י, המאירי, שבוזה יש להקל שלא לגרד. ובערוה"ש מסתמך על סברא זו. מרן בש"ע לא הביא סברא זו, רק בב"י. ולכן לכתחלה להחמיר ולגרד גם כשקנה מסויד.

תמונת הכותל

יז. בספר שאלת רב (ח"א עמ' ש"ע) כתב בשם הגר"ח קנייבסקי¹⁶, יתכן שמוותר לתלות תמונה של הכותל על מקום ששייר אמה על אמה, אם אינו קובעה שם. אך לתלות תמונה של הכותל במקום לגרד זה לא מספיק, נכון שהתמונה היא זכר לחרבן, אבל הלוואי שהיינו מצטערים מתמונה של הכותל...

שוכר דירה

יח. מי ששוכר בית, כי אביו לא חסך לו לדירה, עשה הרבה סעודות בחיים, ולכן בנו שוכר דירה - צריך ללמוד מהאשכנזים שחוסכים לבן וקונים לו דירה - והבית כבר מסויד, לא צריך לגרד. בפתחי תשובה (ס"ו תקס"א ג) כתב בשם הפרי מגדים, שגם שוכר אם נוהג לסייד את הדירה בכל שנה¹⁷, צריך לשייר אמה על אמה.

- עבר גהנת מרן הראש"ל שליט"א -

שאין בה תלמוד תורה אסור לגור בה (סנהדרין י"ג ע"ג שבת קס"ט), זה מה שמרן טרח ועשה, וכי יש לו משהו נגד עדה זו או אחרת?

¹⁵ כמו שהיה בארמונות המלכים, לפני חכמש שנים ביקרתי בארמון מלך ספרד ונפגשתי עם המלך, סיפרתי לו שמרן זצ"ל היה אצלם עם הרבנית, והרבנית היה לה חם, והמלכה פתחה לה את החלונות, כי לא היו מוגנים. נתקיים בה והיו מלכים אומנים וכו', איזה פאר והדר, אלו תקרות, יש שם אולמות אולמות, ועד שהגעתי אליו כאבו לי הרגליים...

¹⁶ לגבי כל ספרי השמועות, צריך לדעת שלא לסמוך על כל דבר, כי כשהולכים בדרך ושואלים שאלה את החכם, לפעמים הוא לא שמע טוב את השאלה, או שלא מבין, ועונה תשובה בהתאם. מרן זצ"ל סיפר לי שפעם נפגש עם הרב אלישיב באיזו חתונה ואמר לו, בספר ישיב משה טרצקי כתב בשם כבודו נ"ך, אבל זה נגד שלחן ערוך מפורש. כך כתב בשמ"י? הוא אמריקאי, לא מבין עברית טוב, והיה שואל שאלות, בקושי הייתי מבין אותו, ובקושי היה מבין אותו... חבל שכתב כך. ואמר לו אל תסמוך על שמועות אלה.

יש אחד שכתב בשם מרן כמה הלכות מוזרות, ופעם שאלתי את מרן: אבא, כך אמרת לו? אמר לי הרב, כשהוא דיבר לא הייתי שומע טוב את השאלה, כי היה מדבר מאד מהר, והייתי עונה מתוך או אסור רק כדי שיעזוב אותי... מרן לא חשב שהוא מתכנן להוציא ספרים מהשאלות ששאל. לכן לא לסמוך על כל שמועה.

כשאני אומר לכם שמרן זצ"ל אמר לי דבר מסוים, לא הייתי מדבר אתו סתם, אלא במושך שנים, שנת תשנ"א, תשנ"ב, הייתי קובע אתו חצי שעה בכל ערב, מתשע וחצי עד עשר, או מעשר עד עשר וחצי, לעבור על הספר ילקוט יוסף, והיו שני צילומים, אחד לרב ואחד לי, והיינו עוברים על הספר. והיה מתקן אפילו על סגנון לשון וטעויות דפוס, יש לי עד היום את הצילומים. ותוך כדי עובר על הספר, לפעמים היה מסתכל בשעון, היה על קוצים...

רוצה אדם בקב שלו מתשעה קבים של חבירו (ב"ב פ"ה), אבל הבין שזה צורך הרבים. כך עברנו על כל ילקו"י, שבת א' ב' ג' וכו', דיני מוקצה, דיני ביטול, כל הלכות ברכות, איזה תענוג עברנו סעיף אחר סעיף, חלק מהסעיפים פשוטים, אסור להפסיק ולומר "ה' מלך ה' מלך" בין המוציא לטעימה, והיה ממשיך הלאה... וסעיף שהיה קצת מחודש, היה אומר: מאיפה המוציא את זה?!... היה רואה את המוקרות למטה. ואז זה היה זמן טוב שמרן היה ביישוב הדעת, והייתי שואל אותו: מה הדין בזה ומה הדין בזה, והיה שומע אותנו ומשיב. אבל כשרב הולך בדרך לכל מיני מקומות ועונה, לא תמיד אפשר לסמוך על זה. כשבאים לשאול אותי שאלות בדרך, אני אומר: לא בדרך, שישלחו מכתב. כשהייתי ברבנות כתבנו בסייעתא דשמיא קרוב לעשרים וחמשה אלף מכתבים, ובלילות כשהייתי חוזר משיעור, הייתי יושב ומכתב, ברון ה', בן פורת יוסף. כשאדם כותב מכתב, הוא כותב ביישוב הדעת, אבל כשהולך בדרך ושואלים אותו שאלות: הרב, מה מברכתם על במבה? טוב, זה ידוע שמברכתם האדמה... אבל שואלים אותו כל מיני שאלות ומבלבלים אותו, וכי רב הוא לא בן אדם?!

לכן צריך לשים לב לדבר הזה.

¹⁷ כמו שהיו נוהגים פעם לצבוע בכל ערב פסח, וגם מרן היה נוהג לפני שנים רבות. ויתכן לחלק בין סויד לבין צבע בעלמא מעל גבי הסיד.

אני מתחרט ומבקש סליחה. באמת אמרתי רק את ההלכה, ותמיד אני משבח את התימנים, כמה תורה יש להם, רבני תימן היו קשורים למרן זצ"ל, רבי יחיאל אלשיך מרחוב צפניה, אמנם היה חתן התנ"ך העולמי, אבל היה תלמיד חכם, והיה מגיע אלינו לבית כל שני וחמישי ומפלפל עם מרן. גם הרב צוברי, הרב שלום יצחק הלוי, ועוד, היו מגיעים למרן והיו אתו בקשר טוב. בענין מנהגים שאינם נגד השלחן ערוך, אדרבה שימשיכו, אבל בענייני הלכה, יעשו הכל כמרן, וגם לא יאכלו בשד משנכנס אב, ואם הם חסים על הבשר שמשאר, יקפאיו אותו, ויאכלו במוצאי י' באב (ש"ע ס"ו תקנה ס"ו), שבוים י' באב נשרף רובו של היכל (תענית כ"ט). אגב, יותר בריא לבשל אוכל ובו ביום לאכול, מאשר להקפא. גם למרן היו עושים אוכל טרי ולא אוכל ישן. אדם צריך לשמור על הבריאות שלו, כך במקום למות בגיל 80, ימות בגיל 95, לא שווה לחיות עוד 15 שנה!...

פעם דיברנו בשיעור בנתיבות את הדברים האלה על מנהגי מרוקו, אנחנו אוהבים את המרוקאים, אבל זה לא קשור, זה ענייני הלכה. היה שם פרופסור אחד, שבאמצע השיעור קם והתחיל להתוכח איתי: כבוד הרב, אתם נגד המרוקאים! מה זאת אומרת, כולם אהובים כולם ברורים, את השיר "אעופה אשכונה" אני יודע בעל פה, מה הבעיה בזה?!... כל החתנים והכלות שלנו מרוקאים, וגם של מרן רובם מרוקאים, אבל ענין של הלכה זה משהו אחר.

¹³ בשיעור הקודם דיברנו על המבטא, והשבונו בא אלי אשכנזי למהדרין ואמר לי: אני תמיד אומר קדיש אצל הספרדים, ואני משתובך ואומר כמבטא שלי, אבל הרב בשבוע שעבר שכנע אותי לומר כמו מבטא הספרדים. כך נהג הגאון רבי יצחק מוולוז'ין (הובא בעין יצחק ח"ג עמ' שלט, ובילקו"י פורים עמ' תשצ"ד) לקרוא קריאת שמע פעם שניה כמבטא הספרדים, שהרי כתב הגר"א בתיקוני הזהר (תיקון י"ט) שמבטא הספרדים הוא הנכון. גם רבי נתן אדלר למד במשך שנתים את המבטא הספרדי (צירוף התיים דף נ"ד ע"ד). האמת שקשה להם לשנות מהרגלם, בפרט אם תראה את החסידים במאה שערים, ולכן ניחח להם במנהגם.

¹⁴ מי כמו מרן שהיתה לא אהבת ישראל, היה הולך לבריתות להיות סנדק, הולך לסדר קידושין, ונוסע ממקום למקום, ולפני כארבעים שנה העזתי פני שאלתי אותו, אבא, למה אתה הולך למקומות רחוקים, זה לא ביטול תורה, תכתוב בינתיים עוד תשובה ביביע אומר... אמר, תראה, מחר או מחרתיים אבקש מהם שיצביעו ש"ס, והם ישמעו לי, כי ריגישו מחויבות, באתי לברית שלהם, או סידרתי להם קידושין, וכיבדתי אותם. תראה באיזו מסירות נפש מרן הקים את התנועה הזו, רק שלא יקחו אותה אחר כך אלה שהם נגד מרן זצ"ל. מרן השקיע בבעלי בתים במסירות נפש, במושך עשרות שנים, חוץ משיעורים שנתן, ועצרות תשובה שעשה, וכבר בתור רב ראשי אני זוכר שבחודש אלול היה עמוס, לא יאומן, היה נוסע ברכב בכל כבישי הארץ, ומזכה את הרבים. מרן הקים את התנועה, לא כדי שיהיה לו בן שר הפנים או שר הדתות, אלא רצה להקים תלמודי תורה בכל מקום. כל עיר